

کوثر قرآن

در نگاه شاعران

علیرضا لطفی (حامد)

کلمه کوثر کلمه‌ای قرآنی است که سوره‌ای نیز به همین عنوان به معنی افزونی بیش از حد و خیر کثیر و نیز به معنی حوض و یا جویی در بهشت آمده است.

مفسران در وصف آن اختلاف نظر دارند که در تفسیر: «أنا اعطیناک الکوثر» (تو را کوثر بخشیدیم) برخی آن را جویی در بهشت دانسته‌اند که سرچشمه آن سدره المنتهی و پایه‌هایش زیر عرش است و طبق روایات شیعه، علی علیه‌السلام ساقی آن است (۱) و مفسرین مانند زمخشری در (الکشاف) و فخر رازی در (التفسیر الکبیر) به هر دو معنی تفسیر کرده‌اند. در تفاسیر شیعه و سنی یکی از معانی کوثر (خیر کثیر) امت پیامبر و اولاد او از یطن فاطمه سلام... علیها می‌باشند. شاعران با توجه به این تفاسیر از هر دو معنی بهره گرفته‌اند اما متقدمین بیشتر به معنی اول توجه نموده‌اند و در اشعار خود از همان حوض و جوی در بهشت بیشتر نظر دوخته‌اند.

جلال الدین محمد بلخی معروف به مولوی در دیوان شمس مؤید این ادعاست.

در سایه دوست چون بود جان؟ همچون ماهی میان کوثر (۲)

و در بیت دیگر به زلالی کوثر اشاره دارد و اشک خویش را به زلالی آن تشبیه می‌سازد و می‌گوید:

بفشاند کل گلزار رخت براشک خویش چون کوثر من (۳)

و یا آورده است:

گشت روان در جوی وفا آب حیوان از کوثر من (۴)

ای خنک آن دم که تو خسرو خورشید را سخت بگیری مگر جانب خود در کشی

بخت عظیم است آنک نقل ز جنت بری خیر عظیم است آنک باده ز کوثر کشی (۵)

حکیم صفای اصفهانی از روانی شعر خود به عنوان کوثری در بهشت روحانی اشعارش تعبیر می‌کند و چنین می‌سراید:

ای بهشت عدن روحانی که اشعار صفا در مدیحت بر بهشت آموخت کوثر داشتن (۶)

شمس الدین محمد حافظ شیرازی نیز از مضمون معنی اول بسیار بهره گرفته است و صافی و زلالی و شیرینی و گوارایی آن را مدنظر قرار داده است و ساقی آن را حضرت علی (علیه السلام) می‌داند.

مردی ز کنده در خیبر پرس اسرار کرم ز خواجه قنبر پرس
گر طالب فیض حق به صدقی حافظ سرچشمه‌ی آن ز ساقی کوثر پرس
حافظ بارها از کوثر یا حوض کوثر یاد کرده است:

بیا ای شیخ و از خمخانه ما شرابی خور که در کوثر نباشد
عاشقان را گر در آتش می‌پسندد لطف دوست تنگ چشمم گر نظر در چشمه کوثر کنم
به آب زمزم و کوثر سفید نتوان کرد گلیم بخت کسی را که بافتند سیاه
فردا شراب کوثر و حور از برای ماست امروز نیز ساقی مهر وی و جام وی
بهشت عدل اگر خواهی بیا با ما به میخانه که از پای خمت روزی به حوض کوثر اندازیم
راهم مزن به وصف زلال خضر که من از جام شاه جرعه‌کش حوض کوثرم
شیخ مصلح‌الدین سعدی شیرازی هم از این معنا بی‌بهره نبوده است و می‌سراید:
این بوی روح‌پرور از آن خوبی دلبر است وین آب زندگانی از آن حوض کوثر است
عارف عارفان روزگار، پیر میکده سرمستان ولایت، حضرت امام خمینی (رحمة الله علیه) از این مفهوم و آیه به همین مضمون بهره گرفته است.
بر لب کوثرم ای دوست ولی تشنه لبم در کنار منی از هجر تو در تاب و تبم

لا اله الا الله
محمد و آله و اطهارت علیهم السلام

الحمد لله
والصلاة والسلام
على سيدنا محمد
والآله الطيبين
الطاهرين

مرحوم صغیر اصفهانی نیز از این مضمون استفاده نموده است:

شکرین لعل لبش چون غنچه گل گشت خندان زان حلاوت من نظر از چشمه کوثر گرفتم
او از جمله کسانی است که توجه به کوثر را در شعر خود به جوی در بهشت منحصر نکرده و به ساقی آن
حوض نیز توجه نموده است:

هر کسی دارد پناهی در جزا من چون صغیر جا به زیر پرچم ساقی کوثر می‌کنم
تو زهر خم باده می‌خواهی به ساغر کن که من از غدیر خم می‌کوثر به ساغر می‌کنم (۷)
و یا در شعر غدیریه‌ای دیگر از این مضمون بهره می‌گیرد و می‌سراید:

یک دور بود باده عرفانی کبریا در عهده سقایت افراد انبیا
آن دور منتهی شد و امروز مصطفی تفویض کرد امر سقایت به مرتضی
زین بعد جام در کف ساقی کوثر است

آیه... میرجهانی متخلص به حیران نیز در مرثیه‌ای برای حضرت زهرا سلام... علیها اشاره به سقایی
امیرمؤمنان از حوض کوثر دارد:

سقط محسن را نمی‌گویم چه سان شد لیک گویم شرح حال او روید از ساقی کوثر بپرسید (۸)
نویسنده این مقاله در کتاب غمنامه هجر با بهره جستن از آیه کوثر، دیدن جمال حضرت مهدی (عج) را به
حلاوت نوشیدن از کوثر و زمزم تشبیه نموده است:

از زمزم و کوثرم بنوشان رخسار کلت ز من مپوشان

یغمای جندقی در بیتی در رثای حضرت سیدالشهدا (علیه السلام) چنین بهره جسته است:

چو نقد ساقی کوثر زبان از تشنگی خانید به کام انبیا تسینم خون گردید و کوثر هم (۹)
در شعر معروفی منسوب به ناصر الدین شاه نیز آمده است:

خرم دلی که منبعش انهار کوثر است کوثر کجا ز دیده پراشک بهتر است

محمد صادق فراهانی شاعر قرن ۱۳ هجری معروف به ادیب الممالک (امیری) نیز از نهر کوثر و آب زلال آن
برای مرثیه سرایی حضرت سیدالشهدا (علیه السلام) استفاده نموده و در مرثیه حضرت علی اصغر آورده
است:

لیک ای پدر که منت یار و یاورم در یاری تو نایب عباس و اکبرم

در آرزوی ناوک تیر سه شعبه‌ام در حسرت زلال روانبخش کوثرم

اما شاعران معاصر بیش از متقدمین به معنی و تفسیر دوم این کلمه یعنی حضرت زهرا (سلام... علیها)
توجه نموده‌اند، که بدون هیچ شرح و تفسیری شما را به جرعه نوشی از این زلال معرفت فرا می‌خوانیم.
باشد که مورد توجه و قبول آن حضرت قرار گیرد. ان شاء...
گواست کوثر به پایه او تنسته طوبی به سایه او

ندیده چشمی طلایه او که چشم احسان به در ندارد (۱۰)

ای علی این یاس من چون کوثر است پاسخی بر طاعنان ابتر است (۱۱)

اگر شبیه کسی باشی، شبیه نیمه شب قدری شبیه آیه تطهیری شبیه سوره اعطینا (۱۲)

با سوره‌ای سه آیه کند وصف آن کبود(۱۳)
 عطر اخلاق پیمبر می‌دهد(۱۴)
 فاطمه، همان که آبروی عشق، کوثر است(۱۵)
 بعد از تو من به هیچ کسی دل نبسته‌ام(۱۶)
 در شأن فاطمه فرزند مصطفی است(۱۷)
 وین قصه رمز آب حیات است و کوثر است(۱۸)
 ای معنی و تفسیر اعطیناک کوثر
 بسی انورتر از رویت نگردخت پیمبر را(۱۹)
 الا زهرا تویی تفسیر اعطیناک کوثر را(۲۰)
 که دیگر دشمنان باشند مثال نام ابتر را(۲۱)

قرآن نگر، نظیر مراعات کرده است
 یاس بوی حوض کوثر می‌دهد
 خاک را بگو که این امانت پیغمبر است
 دل بسته‌تو بوده‌ام ای کوثر زلال
 کوثر که سوره‌ای از مصحف خداست
 آغاز شد حیات حسینی به مرگ او
 ای داده ارزش نام تو بر نام مادر
 فروغ و نور کی باشد تو خورشید منور را
 چو جبرئیل امین آمد که خواند سوره کوثر
 ندا آمد که پیغمبر عطا کردیم تو را کوثر

(۱) صاحب ذیل کلمه کوثر/

(۲) دیوان شمس، ص ۴۴۳- غزل ۱۱۷۵/

(۳) دیوان شمس ص ۷۸۲ غزل ۲۰۹۲/

(۴) دیوان شمس ص ۷۸۳ غزل ۲۹۳/

(۵) دیوان شمس ۱۲۳۴/

(۶) ص ۱۰۷ دیوان/

(۷) دیوان صغیر اصفهانی/

(۸) دیوان حیران/

(۹) دیوان یغمایی جندقی/

(۱۰) حمید سبزواری/

(۱۱) حسین علی بای/

(۱۲) علیرضا قزوه/

(۱۳) مجتبی طهمورثی/

(۱۴) احمد عزیزی/

(۱۵) عبدالحسین رحمتی/

(۱۶) حیدر منصوری/

(۱۷) وحید دستجری(برزگری)/

(۱۸) صادق سرمد/

(۱۹) حامد اصفهانی/

(۲۰) علیرضا لطفی/

(۲۱) حامد اصفهانی/